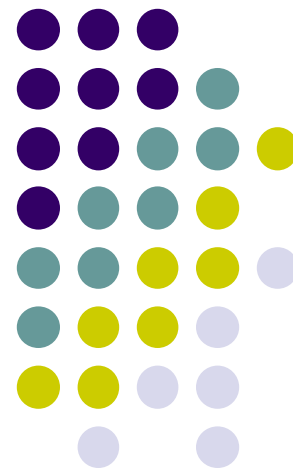

ПОЛТАВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Основи психології та міжособове спілкування

д.мед.н., професор **Васильєва Ганна Юріївна**
Кафедра психіатрії, наркології та медичної психології

**Психологія як наука.
Місце психології в системі наук
та місце загальної та медичної
психології в структурі галузей
психологічної науки.
Предмет і методи загальної та
медичної психології.
Психологія пізнавальних
процесів**

Психологія

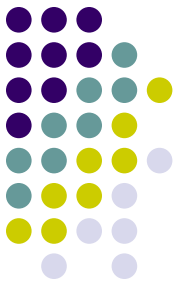
– одна з наук про людину, людські спільноти, їхнє життя й діяльність.

- вивчає закономірності, механізми, умови, чинники та особливості розвитку й функціонування психіки, її взаємодію з внутрішнім і зовнішнім психічним, а також сутність і зміст останніх.

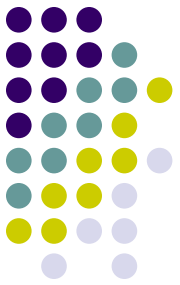
Які особливості психології як науки?

- психологія – наука про найскладніше явище – психіку, яке людство ще до кінця не вивчило й не усвідомило, про внутрішнє і зовнішнє психічне та їхню взаємодію.
- психологія є однією з наймолодших наук. Умовно її наукове становлення пов'язують з 1879 роком, коли німецький психолог В. Вундт у Лейпцизі створив першу у світі Лабораторію експериментальної психології.

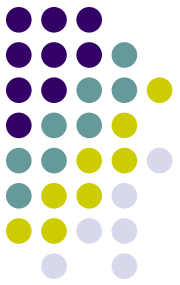

- наукова психологія відрізняється від побутової, народної і релігійної, тому що використовує більш фундаментальний і різноманітний інструментарій для здобування знання, прагне до узагальнень, дає змогу побачити загальні закономірності розвитку особистості й групи.

- психологія має десятки галузей.
- психологія має унікальне практичне значення для будь-якої людини та діяльності.

«ПСИХОЛОГІЯ»

«*psyche*» (душа)

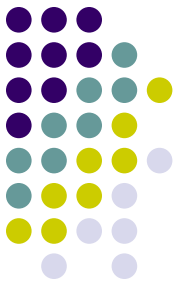
«*logia*» (розуміння, знання)

Галузі психології

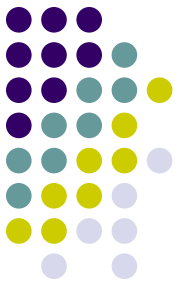
- *теоретична;*
- *науково-прикладна;*
- *практична.*

До теоретичної психології належать:

- загальна психологія,
- історія психології,
- експериментальна,
- генетична,
- соціальна,
- порівняльна,
- диференціальна психологія,
- психофізіологія,
- психологія особистості,
- моделювання психіки.

Загальна психологія

- систематизує експериментальні дані, здобуті в різних галузях психологічної науки,
- розробляє фундаментальні теоретичні проблеми психології,
- формулює основні принципи, категорії, поняття, закономірності,
- становить фундамент розвитку всіх галузей та розділів психологічної науки.

Історія психології

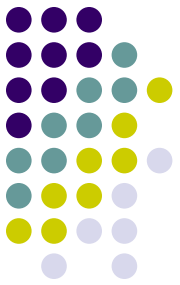
- розглядає формування психологічних категорій і понять упродовж усього часу існування наукової психології,
- історію психологічних досліджень у різні часи в різних школах та перспективи розвитку психології як науки.

Експериментальна психологія

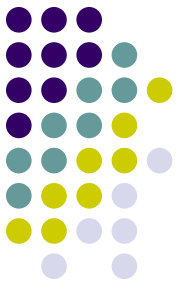
- розробляє нові методи психологічного дослідження для ґрунтовнішого вивчення психічної реальності.

Генетична психологія

- вивчає закономірності розвитку психіки тварин і людини у філогенезі (упродовж біологічної еволюції усього живого та історичного розвитку психіки) і в онтогенезі (упродовж життя окремої особи).

Соціальна психологія

- досліджує психічні явища у процесі взаємодії людей у великих та малих суспільних групах, а саме:
- вплив засобів масової комунікації на різні верстви населення,
- особливості формування та поширення чуток, смаків, суспільних настроїв, моди,
- питання психологічної сумісності, міжособистісних взаємин, групової атмосфери, роль лідера в групі, сприйняття людини людиною,
- становище особистості у групі, стосунки між членами сім'ї тощо.

Порівняльна психологія

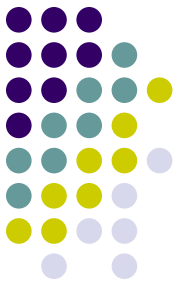
- Досліджує філогенетичні форми психічного життя.
- У галузі порівняльної психології зіставляють психіку тварин і людини, встановлюють специфіку і причини подібності та відмінностей у їхній поведінці.
- Розділом порівняльної психології є зоопсихологія, яка вивчає психіку тварин, що належать до різних систематичних груп (видів, порід, сімейств), найважливіші форми і механізми поведінки.

Диференціальна психологія

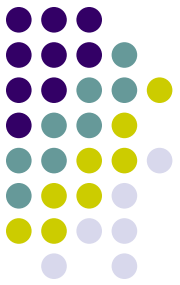
- досліджує індивідуально-психологічні особливості психіки з урахуванням вікового рівня розвитку та механізмів функціонування психіки, ролі задатків і здібностей індивіда тощо.

Психофізіологія

- вивчає фізіологічні механізми діяльності мозку, вищої нервової системи, які пов'язані з функціонуванням психіки.

Психологія особистості

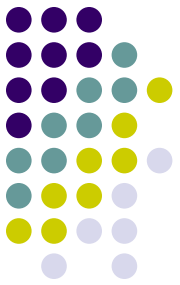
- вивчає психічні властивості людини як цілісного утворення, як певної системи психічних властивостей, що має відповідну структуру, внутрішні взаємозв'язки, якій притаманна індивідуальність і яка взаємопов'язана з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Моделювання психіки

- розділ теоретичної психології використовує наукові відомості про психіку для формування математичних і кібернетичних моделей психічних функцій (сприйняття, мислення, пам'яті, розпізнавання, спілкування тощо) та всієї психіки загалом з метою розроблення і вдосконалення технічних систем, перевірки наявних психологічних теорій за допомогою комп'ютерного моделювання (комп'ютерного експерименту).

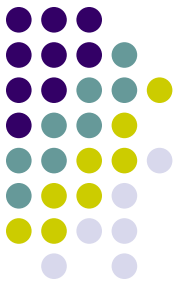
НАУКОВО-ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ

Напрями науково-прикладної психології доцільно розрізняти за певними ознаками:

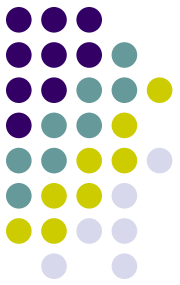
а) за видом діяльності та поведінки людини:

- *психологія праці*
- *інженерна психологія*
- *психологія творчості*
- *психологія «штучного інтелекту»*
- *авіаційна психологія*
- *космічна психологія*
- *військова психологія*
- *психологія управління та менеджменту*
- *економічна психологія*
- *психологія торгівлі*
- *екологічна психологія*
- *психологія спорту*

б) за психологічними аспектами розвитку людини в науково-прикладній психології можна виокремити такі напрями:

- ***вікова психологія***
- ***екологічна психологія***
- ***психологія аномального розвитку, або спеціальна психологія***

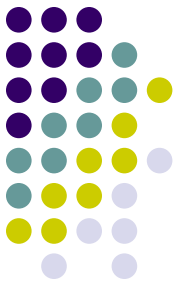

в) за тим, нормальна чи хвора психіка,
виокремлюють такі дисципліни:

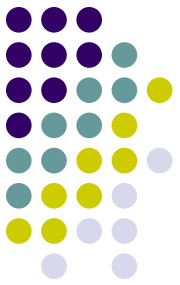
- *психологія здоров'я*
- *медична психологія*

г) у контексті стосунку до права
виокремлюють юридичну психологію

ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

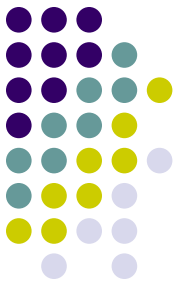
- функціонує і розвивається як система спеціальних психологічних служб, спрямованих на надання безпосередньої допомоги людям у розв'язанні їхніх психологічних проблем.
- Головна мета практичної психології – створити сприятливі соціальні та психологічні умови для діяльності людини в усіх сферах життя – від сімейних стосунків до управління державою, надати дієву допомогу в розвитку та захисті їхнього психічного здоров'я.
- Основними функціями практичної психології є аналіз і прогнозування поведінки й діяльності людини, активний соціальний та психологічний вплив, консультативно-методична, просвітницька, профілактична, реабілітаційна, дорадча та психологічна функції тощо.

У структурі практичної психології виокремлюють такі напрями:

- психологічна служба сім'ї та соціального захисту населення**
- психологічна служба системи освіти**
- психологічна служба системи охорони здоров'я**
- практична психологія політичної діяльності, управління і масових комунікацій**
- практична юридична психологія і соціологія**
- практична психологія і соціологія економіки та бізнесу**
- практична психологія праці та профорієнтації**
- соціально-психологічна служба армії**
- практична психологія і педагогіка спорту**

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

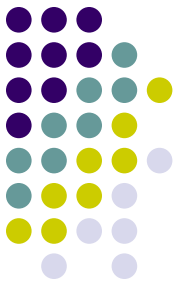
вивчає особливості спілкування медичних працівників і пацієнтів, психіку людини, що хворіє на соматичні або психічні розладами, а також психологічні засоби впливу на людину з метою профілактики і лікування різних захворювань (психогігієна, психопрофілактика, основи психотерапії).

Предметом медичної психології є

різноманітні особливості психіки хворого і їх вплив на здоров'я і хворобу, а також забезпечення оптимальної системи позитивних психологічних дій з урахуванням всіх обставин, супутніх обстеженню і лікуванню хворого, зокрема, в системі взаємин ***лікар-медпрацівник-пацієнт***.

Об'єкт медичної психології

людина з труднощами адаптації і самореалізації, пов'язаними з її фізичним, соціальним і духовним станом.

Метою медичної психології є

підвищення психічних ресурсів і
адаптаційних можливостей людини,
гармонізація психічного розвитку,
охорона здоров'я,
профілактика і подолання недуг,
психологічна реабілітація.

До числа завдань медичної психології належать:

- діагностика психічних процесів, станів, особистісних властивостей пацієнтів різного профілю, а також вивчення психосоціальних характеристик різних аспектів медичної діяльності;
- розробка нових психодіагностичних підходів і методик;
- участь у здійсненні різного роду експертної діяльності (медико-соціальною, військовою, судовою та ін.);
- розробка і проведення коректувальних, профілактичних, реабілітаційних і консультативних заходів для осіб із різними проблемами в галузі соматичного і психічного здоров'я;
- профілактика і корекція професійних обертів і деструкцій, оптимізація професійного розвитку особи працівника медичної сфери;
- участь у розробці психогігієнічних рекомендацій і заходів первинної психопрофілактики соматичних і нервово-психічних розладів.

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для визначення психологічних особливостей пацієнта і психічних змін, що наявні у нього, зокрема патологічного характеру, у загально медичній практиці використовується перш за все **клінічний метод**, основою якого є спостереження і *цілеспрямована психологічна бесіда*.

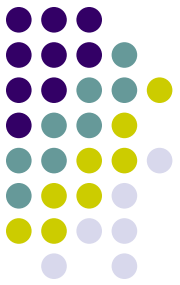
МЕТОДИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із розділів психології, у тому числі і клінічної, є психодіагностика; до числа її основних завдань належать:

- виявлення особистісних характеристик людини;
- визначення актуального психічного стану та окремих сторін психічної діяльності;
- оцінка ефективності психокоректувальної роботи.

Основні методи психодіагностики:

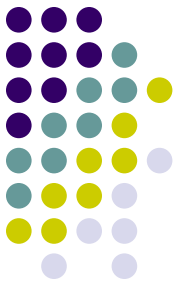
- *спостереження*
- *експеримент*
 - природний
 - лабораторний

Допоміжні методи психодіагностики:

- методи самоспостереження і самооцінки
- метод тестування

Психологія пізнавальних процесів

Пізнавальний процес – психічний процес, за допомогою якого людина пізнає світ.

Пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності.

Вона складається із серії пізнавальних психічних процесів:

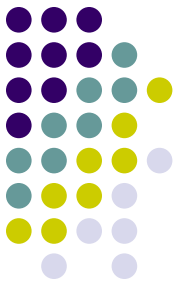
- відчуття,
- сприймання,
- увага,
- пам'ять,
- мислення.

Важливу роль у пізнавальній діяльності людини відіграє пам'ять, яка своєрідно відображає, фіксує й відтворює те, що відображається у свідомості у процесі пізнання.

Важливою характеристикою пізнавальної діяльності є емоційні та вольові процеси, які спонукають особистість до активних дій, вольових актів.

Пізнання предметів та явищ об'єктивної дійсності, психічного життя людини здійснюється всіма пізнавальними процесами.

ВІДЧУТТЯ

– пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на її органи чуттів.

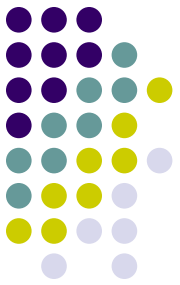
Існують також інтерорецептивні відчуття, які є такими, що йдуть від внутрішніх органів.

Класифікація відчуттів:

- зорові,
- слухові,
- дотикові,
- больові,
- температурні,
- смакові,
- нюхові,
- голоду і спраги,
- кінетичні і статичні.

СПРИЙМАННЯ

– це психічний процес відображення людиною предметів і явищ у цілому, в сукупності всіх її якостей і властивостей при безпосередньому їх впливі на органи чуттів.

Процес сприймання відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами особистості: мисленням (ми усвідомлюємо об'єкт сприймання), мовою (називаємо його словом), почуттями (виявляємо своє ставлення до нього), волею (свідомим зусиллям організовуємо перцептивну діяльність).

Сприймання розрізняють:

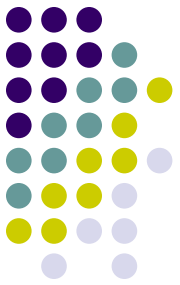
- за сенсорними особливостями (зорові, слухові, нюхові, дотикові, смакові, кінетичні, больові),
- за ставленням до психічного життя (інтелектуальні, емоційні, естетичні),
- за складністю сприймання (сприймання простору, руху, часу)

Головні властивості сприймання

- предметність,
- цілісність,
- структурність,
- константність.

УВАГА

- це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості і зосередженості свідомості на вагомих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях.

Види уваги

- **Мимовільна увага** – виникає спонтанно, без зусиль свідомості, під впливом найрізноманітніших подразників, які впливають на той чи інший аналізатор організму.
- **Довільна увага** – це свідомо спрямоване зосередження особистості на предметах і явищах навколишньої дійсності, на внутрішній психічній діяльності. Довільна увага своїм головним компонентом **має волю**.
- **Післядовільна увага** – виникає в результаті свідомого зосередження на предметах та явищах у процесі довільної уваги, долаючи труднощі під час довільного зосередження, людина звикає до них, сама діяльність зумовлює появу певного інтересу, а часом і захоплює її виконавця, і увага набуває рис мимовільного зосередження.

За спрямованістю :

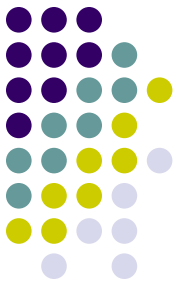
- ***Зовнішня увага*** (сенсорна, рухова) – відіграє провідну роль у спостереженні предметів і явищ навколишньої дійсності та їх відображенні нашою свідомістю.
- ***Внутрішня увага*** (інтелектуальна увага) – спрямовується на аналіз діяльності психічних процесів (сприймання, пам'яті, уваги, мислення), психічних органів і переживань.

Властивості уваги:

- зосередженість або концентрація уваги,
- стійкість,
- переключення,
- обсяг.

Зосередження уваги

- виявляється в мірі інтенсивності зосередженості на предметі розумової або фізичної діяльності.

Стійкість уваги

– характеризується тривалістю зосередження на об'єктах діяльності.

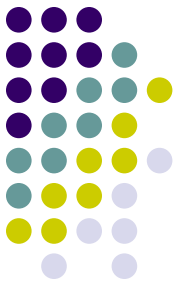
Стійкість, як і зосередженість, залежить від сили або інтенсивності збудження, що забезпечується і силою впливу об'єктів діяльності, і індивідуальними можливостями особистості, важливістю для неї діяльності, зацікавленням нею.

Переключення уваги

– навмисне перенесення уваги з одного предмета на інший, якщо цього вимагає діяльність.

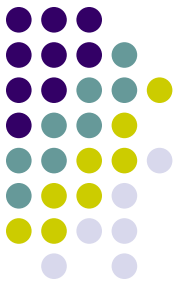
Обсяг уваги

– це така кількість об'єктів, які можуть бути охоплені увагою і сприйняті в найкоротший час.

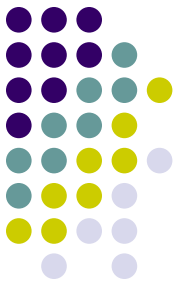
За цією ознакою увага може бути вузькою та широкою.

ПАМ'ЯТЬ

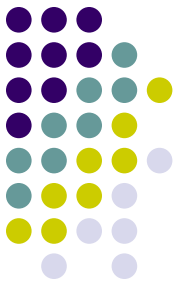
– процеси запам'ятовування,
зберігання, відтворення і забування
індивідом свого досвіду.

Види пам'яті:

за змістом:

- *Образна* – виявляється в запам'ятовуванні образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей, наочно даних зв'язків і відносин між ними (зорова, слухова, тактильна, нюхова тощо).
- *Словесно-логічна* – це думки, поняття, судження, умовиводи, які відображають предмети і явища в їх істотних зв'язках і відносинах, у загальних властивостях.

Види пам'яті:

за змістом:

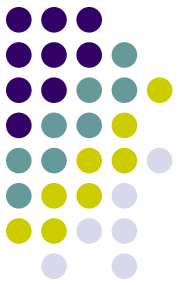
- *Рухова* – виявляється в запам'ятовуванні та відтворенні людиною своїх рухів.
- *Емоційна* – виявляється в запам'ятовуванні людиною своїх емоцій та почуттів. Запам'ятовуються не стільки самі емоції, скільки предмети та явища, що їх викликають.

За *тривалістю*:

- *Короткочасна* – характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, його відтворенням і нетривалим зберіганням.
- *Довготривала* – виявляється в процесі набування й закріплення знань, умінь і навичок, розрахованих на тривале зберігання та наступне використання в діяльності людини.
- *Оперативна* – забезпечує запам'ятовування і відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності.

Запам'ятовування

За *способом*:

- *Мимовільна* – пам'ять, коли ми щось запам'ятовуємо та відтворюємо, не ставлячи перед собою спеціальної мети щось запам'ятати або відтворити.
- *Довільна* – пам'ять, коли ставимо собі за мету щось запам'ятати або пригадати.

Запам'ятовування

від міри розуміння:

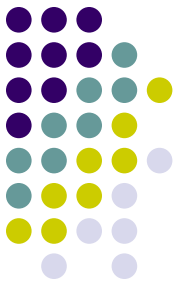
- *Механічне* – здійснюється без розуміння суті матеріалу. Воно призводить до формального засвоєння знань.
- *Смислове (логічне)* – спирається на розуміння суті матеріалу.

Види відтворення

- впізнавання;
- згадування;
- пригадування.

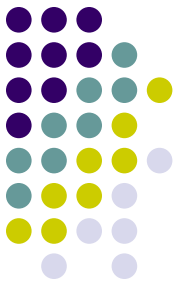
Впізнавання

– найпростіша форма відтворення, що виникає при повторному сприйманні предметів. Впізнавання буває *повним* і *неповним*.

- При *повному* впізнаванні повторно сприйнятий предмет відразу ототожнюється з раніше відомим, повністю відновлюються час, місце та інші деталі ознайомлення з ним.
- *Неповне* впізнавання характеризується невизначеністю, труднощами співвіднесення об'єкта, що сприймається, з тим, що вже мав місце в попередньому досвіді.

Згадування

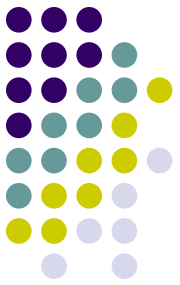

– особливість цієї форми відтворення полягає в тому, що воно відбувається без повторного сприймання того, що відтворюється.

Згадування буває *довільним* і *мимовільним*.

- *Довільне* – зумовлюється актуальною потребою відтворити потрібну інформацію (наприклад, пригадати правило, відповісти на запитання тощо).
- *Мимовільне* – коли образи або відомості спливають у свідомості без будь-яких усвідомлених мотивів.

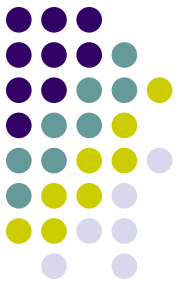
Пригадування

– потреба виникає тоді, коли в потрібний момент не вдається згадати те, що необхідно.

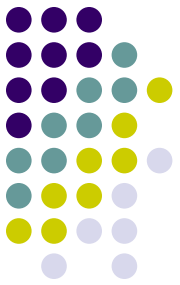
У цій ситуації людина докладає певних зусиль, щоб подолати об'єктивні та суб'єктивні труднощі, пов'язані з неможливістю згадати, напружує волю, вдається до пошуку шляхів активізації попередніх вражень, до різних мнемонічних дій.

Забування

– процес, обернений
запам'ятовуванню, виявляється в тому, що
втрачається чіткість запам'ятованого,
зменшується його обсяг, виникають
помилки у відтворенні, воно стає
неможливим і, нарешті,
унеможлиблюється впізнання.

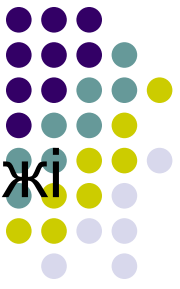
МИСЛЕННЯ

- *вища, абстрактна форма пізнання об'єктивної реальності.*

механізми мислення:

- *порівняння,*
- *аналіз,*
- *синтез,*
- *абстрагування,*
- *узагальнення,*
- *класифікація,*
- *систематизація.*

- *Порівняння* – за його допомогою пізнаються схожі та відмінні ознаки і властивості об’єктів.
- *Аналіз* – являє собою мислене розчленування предметів свідомості, виокремлення в них їх частин, сторін, аспектів, елементів, ознак і властивостей. Аналіз потрібний для розуміння сутності предмета, але сам його не забезпечує. Розуміння потребує не лише аналізу, але й синтезу.
- *Синтез* – це мислене об’єднання окремих частин, сторін, аспектів, елементів, ознак і властивостей об’єктів у єдине, якісно нове ціле.

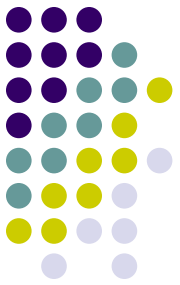

- *Абстрагування* – тобто уявне відокремлення одних ознак і властивостей предметів від інших їхніх рис і від самих предметів, яким вони властиві. Слово “абстрагувати” походить від латинського “abstrahere” – відволікати, відтягати. Абстрагування готує ґрунт для глибокого *узагальнення*.
- Операція *узагальнення* виявляється в мисленому об’єднанні предметів, явищ у групи з істотними ознаками, виокремленими в процесі абстрагування. Узагальнення – це продовження і поглиблення синтезуючої діяльності мозку за допомогою слова.

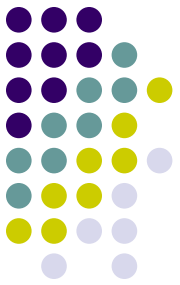

- Узагальнення виокремлених рис предметів та явищ дає можливість групувати об'єкти за видовими, родовими й іншими ознаками. Така операція називається *класифікацією*. Класифікація здійснюється з метою розмежування та наступного об'єднання предметів на підставі їх спільних істотних ознак. Вона сприяє впорядкуванню знань і глибшому розумінню їх смислової структури.
- Упорядкування знань на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів називається *систематизацією*. Систематизація забезпечує розмежування та подальше об'єднання не окремих предметів, як це має місце в класифікації, а їх груп і класів.

Форми мислення:

- *Судження* – це акт мислення, що відображає зв'язки, відносини речей, а *речення* – це граматичне сполучення слів, що виявляє і фіксує це відображення.
- *Міркування* – це низка пов'язаних суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність якої-небудь думки, довести її або заперечити. Прикладом є доведення теореми. У міркуванні ми з одних суджень виводимо нові шляхом умовиводів.
- *Умовивід* – форма мислення, в якій ми з одного або кількох суджень виводимо нове.

Дані, отримані в процесі мислення, фіксуються в поняттях.

Поняття – це форма мислення, за допомогою якої пізнається сутність предметів і явищ дійсності в їх істотних зв'язках і відносинах, узагальнюються їхні істотні ознаки.

Види мислення

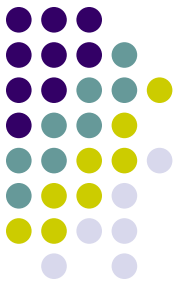

- *наочно-дійове,*
- *наочно-образне,*
- *абстрактне.*

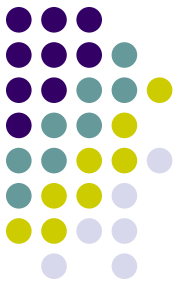
- **Наочно-дійове мислення** – характеризується тим, що в ньому розв'язання завдання безпосередньо включається в саму діяльність.
- **Наочно-образне** – характеризується тим, що завдання за своїм змістом є образним матеріалом, застосовуючи який людина аналізує, порівнює чи узагальнює істотні аспекти в предметах та явищах.
- **Абстрактне** – відбувається в словесній формі за допомогою понять, які не мають безпосереднього чуттєвого підґрунтя, властивого сприйманню та уявленню.

особливості мислення:

- *самостійність,*
- *критичність,*
- *гнучкість,*
- *глибина,*
- *широта,*
- *послідовність,*
- *швидкість.*

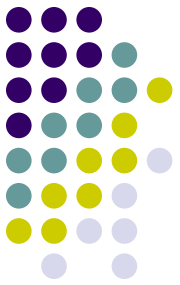
Самостійність мислення

– характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не вдаючись до допомоги інших людей.

Самостійність мислення ґрунтується на врахуванні знань і досвіду інших людей.

Критичність мислення

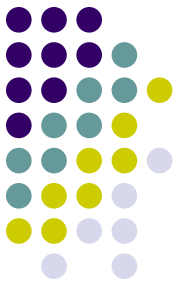

— виявляється в здатності людини не підпадати під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них.

Людина з критичним розумом вимогливо оцінює свої думки, ретельно перевіряє рішення, зважує всі аргументи “за” і “проти”, виявляючи тим самим самокритичне ставлення до своїх дій.

Критичність і самостійність мислення великою мірою залежать від життєвого досвіду людини, багатства та глибини її знань.

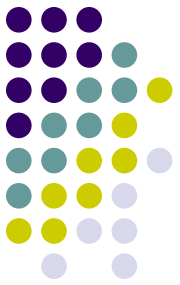
Гнучкість мислення

— виявляється в умінні людини швидко змінювати свої дії при зміні життєвої ситуації, звільняючись від закріплених у попередньому досвіді способів і прийомів розв'язання аналогічних завдань.

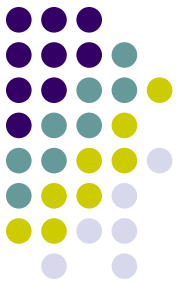
Гнучкість мислення виявляється в готовності швидко переключатися з одного способу розв'язування завдань на інший, змінювати тактику і стратегію їх розв'язування, знаходити нові нестандартні способи дій за умов, що змінились, у здатності долати існуючі стереотипи.

Глибина мислення

— виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів, бачити проблему там, де її не помічають інші, передбачати можливі наслідки подій і процесів.

Глибина мислення

— виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів, бачити проблему там, де її не помічають інші, передбачати можливі наслідки подій і процесів.

Послідовність мислення – виявляється в умінні дотримуватись логічної наступності при висловлюванні суджень, їх обґрунтуванні.

Швидкість мислення – здатність швидко розібратися в складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення і прийняти його.

Дякую за увагу!